

Likums “Par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas ebreju kopienai”

Daži jautājumi un atbildes

Vispārīga informācija

- 2022. gada 10. februārī Saeima pieņēma likumu “Par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas ebreju kopienai”.
- Likums stāsies spēkā pēc tam, kad to izsludinās Valsts prezidents.
- Likums paredz izmaksāt 40 miljonus eiro Latvijas ebreju kopienas restitūcijas fondam 10 gadu laikā, sākot ar 2023. gadu, atlīdzinot denacionalizācijas procesā neatgūto īpašumu vērtību.

Vēsturiska uzziņa

- Pirms Otrā pasaules kara Latvijā dzīvoja 93 tūkstoši ebreju, kopienas bija vairāk nekā 40 apdzīvotās vietās.
- Pēc padomju okupācijas 1940. gada jūnijā reliģisko un kopienas organizāciju un privātpersonu īpašumi tika nacionalizēti, tajā skaitā ebreju kopienu īpašumi – sinagogas, skolas, slimnīcas u.c.
Līdzās citiem Latvijas iedzīvotājiem, arī ebreji kļuva par padomju terora upuriem – vairāk par 1800 cilvēkiem (2% no kopienas kopskaita) tika apcietināti, izsūtīti vai noslepkavoti.
- Nacistiskās okupācijas laikā 73 tūkstoši Latvijas ebreju gāja bojā Holokaustā, daudzās vietās nepalika neviena ebreja – ģimenes, dzimtas un kopienas bija pilnībā iznīcinātas.
- Pēc kara izdzīvojušie ebreji atjaunoja kopienas vairākās pilsētās, bet daudzās vietās padomju okupācijas režīma varas iestādes to liedza.
- Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas tika atjaunotas vēl dažas kopienas, bet vairākās vietās tas nebija iespējams, jo cilvēki gāja bojā Holokaustā. Tika atsākta arī daudzu ebreju kultūras un labdarības organizāciju darbība.
- 2003. gadā ebreju kopienas un organizācijas izveidoja Latvijas Ebreju draudžu un kopienu padomi, lai īstenotu kopīgus mērķus – reliģiskās un sabiedriskās dzīves, izglītības un kultūras attīstību, palīdzības sniegšanu maznodrošinātajiem cilvēkiem, kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu, sabiedrības integrācijas un pilsoniskas sabiedrības attīstības veicināšanu, kā arī Latvijas ebreju interešu pārstāvēšanu valsts un starptautiskajā līmenī.
- Pašlaik Latvijā dzīvo gandrīz 10 tūkstoši ebreju, ebreju kopienas darbojas 9 Latvijas pilsētās.

Neatkarības atjaunošana un restitūcija

- Pēc neatkarības atgūšanas tika pieņemti vairāki likumi, lai atjaunotu tiesības uz nacionalizētajiem īpašumiem to likumīgajiem īpašniekiem un mantiniekiem.
- Tajā skaitā tika pieņemts likums par īpašumu atdošanu reliģiskajām organizācijām. Saskaņā ar šo likumu Latvijas ebreju kopienai tika atdoti aptuveni 35 īpašumi.
- Tomēr lielāko daļu īpašumu denacionalizācijas kārtībā nebija iespējams atgūt, jo Holokaustā tika iznīcināti ebreju kopienu un organizāciju tiesību pārņēmēji un bijušo īpašnieku mantinieki.

- Padomju okupācijas gados liela daļa ebreju kopienai piederējušo īpašumu tika izmantoti kā administratīvās vai dzīvojamās ēkas. Pēc neatkarības atgūšanas šīs ēkas, kuras kopienas par saviem līdzekļiem bija uzbūvējušas vai iegādājušās, nonāca valsts vai pašvaldību īpašumā. Daļa no ēkām tika pamestas, nojauktas, vai pārdotas privātpašniekiem.

Par ko ir šis likums?

- Likums atlīdzina Latvijas ebreju kopienai to reliģisko, sabiedrisko un bezmantinieku īpašumu vērtību, kurus nevarēja atgūt īpašuma tiesību atjaunošanas procesā cilvēku bojāejas Holokaustā dēļ.
- Latvijas Ebreju draudžu un kopienu padome, pamatojoties uz Latvijas arhīvos pieejamo informāciju, sastādīja sarakstu ar sabiedriskajiem un reliģiskajiem īpašumiem vairāk nekā 30 Latvijas pilsētās, kuri denacionalizācijas procesā kopienai netika atdoti. Pamatojoties uz arhīvu datiem, tika apzināti arī bezmantinieku īpašumi Rīgā un Jūrmalā.
- No šo īpašumu kadastrālās vērtības uz 31.12.2018. 47,8 miljonu eiro apmērā Latvijas ebreju kopienai tiks atlīdzināti 40 miljoni.

Kam var tikt tērēta nauda?

Likuma 6. pants nosaka, kādiem mērķiem naudu var izlietot:

(1) Ar gadskārtējo valsts budžeta likumu Latvijas ebreju kopienas restitūcijas fondam piešķirtos finanšu līdzekļus izlieto Latvijas ebreju kopienas pasākumu un projektu īstenošanai Latvijā, tajā skaitā:

- Latvijas ebreju kultūrvēsturiskā mantojuma atjaunošanai un saglabāšanai;
- Latvijas ebreju draudžu un kopienu padomē ietilpstošo un citu Latvijas ebreju kopienas organizāciju atbalstam;
- Latvijas ebreju kopienas īpašumu apsaimniekošanai;
- to Latvijas muzeju atbalstam, kuru darbs vērsts uz Latvijas ebreju kopienas un Holokausta vēstures pētniecību Latvijas teritorijā (muzejs “Ebreji Latvijā”, Rīgas geto un Latvijas Holokausta muzejs, Žaņa Lipkes memoriāls, Latvijas Okupācijas muzejs u. c.);
- ar reliģiju, kultūru, izglītību, zinātni, veselības aprūpi, vēsturi, sportu, labdarību saistītu pasākumu un projektu finansēšanai;
- Holokausta upuru memoriālu uzturēšanai un labiekārtošanai;
- Latvijas sabiedrības saliedētības, vienotības un pilsoniskās sabiedrības attīstības veicināšanai.

(2) Piešķirtos finanšu līdzekļus var izlietot arī sociālās un materiālās palīdzības sniegšanai tiem Latvijas teritorijā Holokaustā cietušajiem, kuri dzīvo ārpus Latvijas.

Kā tiks sadalīta nauda?

- Līdzekļi tiks piešķirti no ikgadējā valsts budžeta, sākot ar 2023. gadu.
- Visa nauda tiks glabāta Valsts kasē.

- Latvijas ebreju kopienas restitūcijas fondam piešķirto līdzekļu izmantošanu uzraudzīs Fonda padome.
- Padomes sastāvā būs iekļauts Finanšu ministrijas pārstāvis, 6 Latvijas ebreju kopienas pārstāvji un 5 cilvēki, kas pārstāvēs starptautiskās ebreju organizācijas - Amerikas Ebreju komiteju (AJC), Pasaules ebreju restitūcijas organizāciju (WJRO), Amerikas Ebreju apvienoto sadales komiteju (JDC), Eiropas ebreju kongresu (EJC), Latvijas un Igaunijas ebreju asociāciju Izraēla.
- Likums nosaka, ka Fondam piešķirto līdzekļu izmantošanas auditu veiks Finanšu ministrijas izraudzīts zvērināts revidents.
- Kā noteikts likumā, pirms naudas līdzekļi var tikt izlietoti, Fondam ir jānosaka kārtība, kādā:
 - Fonds informē par līdzekļu pieejamību;
 - pretendenti var pieteikties līdzekļu saņemšanai;
 - Fonda padome lemj un paziņo par finansējuma piešķiršanu;
 - līdzekļu saņēmēji atskaitās par līdzekļu izlietojumu.

Daži jautājumi un atbildes

- Vai likuma piešķirto atlīdzinājumu var uzskatīt par kompensāciju Holokaustā izdzīvojušajiem un ebreju kopienai par viņu ciešanām nacistu okupācijas laikā?

Nē, tas ir restitūcijas/denacionalizācijas procesa daļa un ir saistīts ar neatgūto īpašumu jautājumu, nevis ar kādas iedzīvotāju grupas likteni Otrā pasaules kara laikā.

- Vai saņemtie pēc šī likuma līdzekļi tiks izmaksāti par īpašumiem, kurus to īpašnieki vai viņu mantinieki nebija pieprasījuši restitūcijas procesā?

Nē, Fonda līdzekļi nav paredzēti un netiks izmantoti, lai atlīdzinātu tiem, kuri nebija pieprasījuši īpašumus denacionalizācijas procesā pēc neatkarības atjaunošanas.

- Vai pēc šī likuma pieņemšanas ebreju kopiena varēs pieprasīt jaunu atlīdzinājumu?

Nē, šajā likumā noteiktais atlīdzinājums ir galīgs un izbeidz jebkādas Latvijas ebreju kopienas prasījuma tiesības attiecībā uz neatgūto nekustamo īpašumu.

- Vai nauda tiks izmantota tikai Latvijas ebreju kopienas labā?

Ikviens, kas pēta ebreju kopienu vai Holokausta vēsturi Latvijas teritorijā (t.sk. romu genocīdu un citus nacistu noziegumus), vai īsteno ebreju kopienas projektus, kas saistīti ar reliģiju, kultūru, izglītību, zinātni, veselības aprūpi, vēsturi, sportu, labdarību, varēs pieteikties finansējuma piešķiršanai šim mērķim.

Sadarbība notiks ar organizācijām, institūcijām un privātpersonām neatkarīgi no etniskās un reliģiskās piederības, lai atbalstītu aktivitātes, kas saliedē Latvijas sabiedrību.